

בעזה"ש"ת

בלעם רצה לבוא קודם ראש השנה, ועיכבו המלאך לעשרת ימי תשובה שאין בו דין

[כתב **בתפארת יהונתן**, ויקם בלעם בבוקר וגו' ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו וגו', ויש להבין, מה היה הזריות זה של בלעם אשר הו' ליה להשהות ולדחות הזמן משעה לחברתה ביודעו שאין בו ממש, ולא יפיק רצונו מכח אל הפועל, וביותר תמוה על המלאך אשר מקודם נתן לו רשות והרמנא לילך עמהם, וכאן היה בא על פרשת דרכים לשטנו, וכי דרך אלקים הוא.

רק נראה דידוע מה דאיתא בגמ' בזמן שיש דין למטה, היינו עשרת ימי תשובה, ליכא רותחא קמי' קב"ה, וביום א' של ר"ה הגיע בלעם אצל בלק, וזה היה כוונת המלאך שילך עמהם, ובלעם הבין זאת דליכא רותחא קמיה קב"ה בהני עשרה יומין, ולכך ויקם בלעם בבוקר ביום שלפני ר"ה כדי להגיע בגבול מואב קודם כניסת ליל ר"ה, ומיד אלטיי' לישראל, ואז אפיק רצוני מכח אל הפועל, והטוב בעיני אעש', ולכך ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטנו, באשר דמקודם הרשהו ללכת אתם במכוין הנ"ל, דיבוא שם בר"ה, ואז אין לו כח לקלל ישראל, אבל עכשיו דראה רשעתו בזריות שלו דויקם בלעם בבוקר ונסתר כוונתו לכך ויתיצב וגו'.

ימי עשרת ימי תשובה היה צריך להיות דין, והם ימי רחמים כאשר היה בימי בלעם

[ומה שכתב שהיה בראש השנה, כמו כן כתב גם בספרו **יערות דבש** (ח"ב דרוש ה') וז"ל, ואם כי ביום ההוא לא נמצא עזר, אף כי כאשר ביום ההוא הוסיף האדם לחטוא, ואחר כך קין בהריגת הבל, הוסיפו להגדיל חמה ושנאה אצל הקב"ה, עד שימים אלו כפי הראוי היו להיות ימי זעם וחמה, וימים אלו חשב בלעם הרשע לקלל ישראל בהם, כי חשב ימים אלו, לזה עלולים מסגלים, ותחול ח"ו קללתו, אמנם ה' הפר עצתו שלא כעס כלל בימים אלו, ולכך הושם לחוק כי בימים אלו אין הקב"ה כועס, כאשר היה בימי בלעם, ולכך הם ימי חפץ וימי רחמים, כי אין בהם זעם כלל, וחסד אל כל הים ¹.

[וכן כתב **במגלה עמוקות** (פר' פנחס) לפי שראה בלק מלחמת עוג היתה בסוף אלול, ועתה הגיע זמן ראש השנה, ונרמז במלת לכה ה' יתירה מורה על התשובה, שכן אות ה' הוא פתחו של תשובה וכו', ובמלת לכה נרמז ל' יום של אלול, כ' יום של תשרי, זה שאמר נא, שהוא יום הושענא רבא וכו', ארה נוטריקון א'לול ר'אש ה'שנה וכו'.

[אלא שצ"ע דשם **בתפארת יהונתן** כתב עוד, נראה לבאר דכל מעשים של בלעם היה להחזירם למצרים, לכן היה יושב מפסח ועד עצרת, ולכן ימים האלו ימי דין הם וכו'.

¹ ובזה כתב שם לפרש, ובזה תבין מה שאמרו בע"ז לא לצלי אינש בראש השנה בתלת שעה קמייתא, דלמא מפקד עליו דינא וכו', ופריך והא אמרת שניה יושב ודן, ומקשים מה בכך, הא אמרינן בתלת שעה קמייתא רתח הקב"ה, ואם כן איך יתפלל, ואולי בעת ריתחא יהיה ח"ו נתפס וכו', אבל לפי מה שכתבתי נחא, כי בימים אלו אין ריתחא כלל.

והנה שמעו נא זאת כל ישראל, הנה עלינו מלחמה גדולה ביום ההוא, כי כל צבא מקום למולנו ואין עוזר לנו וכו', ואיך אפשר לנוח ולישון או לאכול, והנה מלחמה גדולה לפנינו וכו'.

והנה בלק ובלעם הבינו, אם ישראל שומרים האחדות אשר לא יתפרדו ויהיו לנפש אחת, אי אפשר לשום אמה ולשון לשלוט בהם, ולשון שתקום אתם למשפט תרשיע, ואם יקום עליהם מחנה לא יירא לבם, אבל אם יפרד איש מעל רעהו, ונחלת התומת ישרים, אז בקל יוכל להם וישלטו בהם שונאיהם כרצונם ח"ו וכו'.

ולכך נתתם בלק ואמר אולי אוכל נכה בו, ופרש לנכות הימנו, למעטם שלא יהיו במכון הראוי לעמוד בפרץ, כי יודע בכל ישראל אי אפשר לשלוט וכו',

מלחמת סיחון באלול ועוג בתשרי

[וכן כתב **בפנים יפות** בתחילת פרשת בלק, דאיתא במדרש דמלחמת סיחון היתה באלול, ומלחמת עוג היתה בתשרי, כמו שיבואר בס"ד בריש פרשת ואתחנן, והיתה כוונת בלק שיקלל בלעם בימי הדין, שהוא ראש השנה, וכמו שאמרו חז"ל במס' ע"ז (דף ד:): דלא ליצלי אינש ביחיד בר"ה בתלת שעי קמייתא, דלמא מפקיד דינא עליו, וזהו שאמר מיכה למען דעת צדקות ה' שלא כעסתי בימים אלו, דהיינו אע"פ שהם ימי דין.

אם מעשה בלעם היה אחר מלחמת סיחון ועוג הרי היה אחר הרגל

[וצ"ע קצת, דהלשון **במדרש רבה** הוא, (פרשה י"ט לב) יש אומרים מלחמת סיחון עשו באלול, ועשו את הרגל בתשרי, ואחר הרגל מלחמת עוג ע"כ, הרי משמע דמעשה דבלעם היה אחר הרגל.²

לא יטריחם ה' במלחמה בשעת הרגל

[**וביפה תואר** כתב לפרש, ולהכי קאמר שאחר הרגל, שבתשרי היתה מלחמת עוג, ומינה שמלחמת סיחון באלול, שהיה סמוך לתשרי, דמסתמא קרובות היו מלחמת סיחון ועוג, ומכל מקום לא היתה מלחמת סיחון בתשרי, כי לא יטריחם ה' במלחמה בחודש אשר בו הרגלים לששון ולשמחה, ומראש חודש עסוקים בצרכי ראש השנה ויום הכיפורים וסוכות ושמיני עצרת, ולא מצי למימר שאחר הפסח היתה מלחמת עוג ומלחמת סיחון באדר, שהרי בחודש אב בשנת המ' מת אהרן, כדכתיב ויעל אהרן וכו' וימת שם בשנת המ' בחודש החמישי, ובתר הכי הוי מלחמת סיחון וכו'.

אין הפי' בפיוט ויהי בחצי הלילה שהיו כולם בליל פסח

[ועוד יש לבאר מה שנאמר עוד שם **במדרש** להלן (כ' יב) ויבא אלהים אל בלעם לילה, זה שאמר הכתוב ליל שמרים הוא לה' וגו', הוא הלילה הזה, כל הנסים שנעשו לישראל ופרע להם מן הרשעים בלילה היה, ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה, ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה, ויהי בחצי הלילה, וכו' דבר אחר למה נגלה על בלעם לילה, לא היה ראוי לרוח הקודש וכו', וכתב שם בפ' **מהרז"ו**, ועל מדרש זה נתיסד הפיוט של ויהי בחצי הלילה, שאין הכרח שהיו כולם בליל פסח, שיש בהם שלא היה בליל פסח, שהרי מונה נס הים, וכן מה שנראה לבלעם, שלא היה בפסח, כמ"ש לעיל פרשה י"ט שמלחמת סיחון באלול, ועוג אחר הרגל, ואח"כ באו למואב בחשוון.

ועי' עוד בדברינו..... בענין הפיוט ויהי בחצי הלילה.

[ועי' **בשם משמואל** פר' דברים שכתב, י"א שמלחמת סיחון עשו באלול ועשו את הרגל בשתרי ואחר הרגל היתה מלחמת עוג, ודעת אחרת שמעשה בלעם ובלק היה בעשרת ימי תשובה, וא"כ גם מלחמת עוג בהכרח שהיתה קודם תשרי וכו'.

מלחמת סיחון ועוג בחודש כסליו טבת

[**ובמנות הלוי** (אסתר ג' ז') כתב, דהמן לא רצה בחודש כסליו וטבת, שנצחו סיחון ועוג וכו'.

² ועי' בש"ך על התורה פר' חקת שכתב, כיוון המדרש לומר שהמצוות של חודש תשרי הגינו עליהם וכו'.

בענין אתון הנברא בין השמשות

[**במשנה** פ"ה דאבות (משנה ו') עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואלו הן פי הארץ וכו' ופי האתון.

בין השמשות נגזר על פי האתון שתדבר

[וכתב לפרש **בהרע"ב**, בין השמשות נגזר עליה שתדבר עם בלעם.

לא יתכן שהיה חי כל כך שנים

[וכתב על זה **בתוס' יו"ט**, לשון הרע"ב נגזר עליה וכו', כי לא יתכן שהיה חי כל כך מששת ימי בראשית עד זמן בלעם, וכתב, וכן פי' **בדרך חיים** שכל אלו עשרה דברים שנבראו בין השמשות, לא בריאה ממש אלא גזירה שגזר הבריאה בין השמשות, שאין נראה כי האיל של יצחק היה חי מששת ימי בראשית עד אברהם וכו'.

וכעין זה פי' **בתפארת ישראל** שנתן הקב"ה כח בהאתון הראשון להוליד אחר כמה דורות האתון של בלעם, שיהיה בו כח לשעתו לדבר עם בלעם.

[וכן מצינו בעוד כמה ראשונים, **במגן האבות** פי' עדיין לא נבראת האתון, אבל נגזר עליה שתדבר עם בלעם, וכ"כ החכם **רבי אברהם אבן עזרא** ז"ל בפי' התורה (כ"ב כ"ח) עכ"ל, וכ"כ **ברבינו בחיי** בפרשתן 'ודבור' האתון הוא שנברא בין השמשות, **ובמחזור ויטרי** כתב ג"כ שנברא הדיבור והיה עומד ומצפה עד שדיברה בו האתון עכ"ל,

אתון גדול מבלעם

[ועי' עוד **במדרש במדבר רבה** (כ' י"ד) וכן הוא **במדרש תנחומא**, אחר שדיבר האתון, התחילו תמהין שרי מואב, שראו נס שלא היה כמוהו מעולם, ויש אומרים אמר להם אינה שלי, השיבתו הלא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה, הא למדת שלא היה זקן, שהאתון גדולה הימנו.

אין דרך להאתון לחיות שנים הרבה וע"כ שלא היה אותו בלעם שהיה מיועצי פרעה

[ופי' **ביפה תואר**, למדת שלא היה זקן, אמר זה לאפוקי ממאן דאמר לעיל ספר ב' פ"א שהיה בעצת בלעם, דא"כ היה גדול מר"י שנה, שר"י שנה היו ישראל בגלות, ואין דרך האתון לחיות שנים רבות, ולדעת ההיא דלעיל יש לומר שהאתון זה נבראת מ' ימי בראשית, כדעת רבי אליעזר שכתב בפרקיו (פרקי דרבי אליעזר פרק לא) שהחמור שרכב אברהם ומשה, הוא בן האתון שנבראת בין השמשות.

מעורך משמע מהיום שנולד

[ושם **בקובץ פירושים** על המדרש הביא, וא"ת דמנא להם ז"ל מכאן שהאתון גדולה ממנו, דילמא קטנה ממנו היתה, ונולדה אחריו הרבה, אלא דעד שהוא יגדיל ויהיה ראוי לרכיבה עליה הגדילה היא, באופן שיפה יוכל הכתיב לומר מעורך, כלומר, משיהיה ראוי לרכוב סוס.

וי"ל דמקרא דייקא, מעורך, שר"ל מיום שנולד ורכבת לאו דוקא, אלא כלומר משהיו יכולים לשום ולרכוב אותו עליה, ובודאי דכיון שביום ילדיתו כבר היתה היא יכולה לסבול אותו עליה, ודאי שהיתה גדולה ממנו.

וא"ת דא"כ איך יליף שלא היה זקן משום שהאתון גדולה ממנו, אימא שהיה זקן הרבה, אלא שהאתון היתה זקנה הימנו, ויש לומר דדבר ידוע הוא כמה הם חיי האתון, שאינה חיה כל כך לשיוכל להיות זקן האדם שרכב עליה משנולדה עד שמתה.

מעורך משמע מיום שהיה בבטן אמו

[**ובתפארת ציון** כתב לפרש, דבתיבת מעורך נכלל גם בזמן שהיה בבטן אמו דאז היה כבר בעולם, וא"כ נכלל בדבריה שגם אמו רכבה עליה, וא"כ מוכח שהאתון היתה גדולה הימנו.

[**ובעץ יוסף כתב**, שמעורך כמו מעודי עד היום הזה, וטבע האתון אינו מאריך ימים יותר מארבעים בשום פנים.

[**ומהר"ו** שכיון שאמר מעורך פי כמו מעודי עד היום הזה, וטבע האתון, וביום הולדו כבר נתגדלה עד שהיתה ראויה לרכיבה, הרי שהיא זקנה ממנו.

[ועי' **מתנות כהונה** שכוונת המדרש להודיע שגנאי היה לו לבלעם, שהוא נער ובער.

אגדות חלוקות אם בלעם חי ל"ג שנה או היה מיועצי פרעה

[ומה שכתב שם **ביפה תואר** דמדרש זה חולק על המדרש שכתב בשמות רבה שבלעם היה מיועצי פרעה, עי' עוד **ברש"ש** על המדרש שכתב, הא למדת שלא היה זקן, הכוונה ללמדנו מה שאמרו בחלק (סנהדרין קו): דלא חיי (בלעם) רק ל"ג או ל"ד שנה, והך פליגא על הא דאיתא **בש"ר** פ"א דג' היו באותו עצה בלעם וכו'.

ועי' **רש"י** שם במס' סנהדרין שאכן כתב כן, דאיתא בגמ' שם א"ל ההוא מינא לר' חנינא מי שמיע לך בלעם בר כמה הוה, א"ל מיכתב לא כתיב, אלא מדכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע, א"ל שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטיל יתיה פנחס ליסטאה, ופי' רש"י (ד"ה בר תלתין ותלת) ור"ח לית ליה דר' סימאי דאמר לעיל שלשה היו באותה עצה דפרעה, בלעם ואיוב ויתרו, דלר' סימאי בלעם חיה יותר מן מאתים ועשר שנים דהא היה בעצת פרעה דכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, דלרבי סימאי כל אותן מאתים ועשר שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין חיה בלעם ע"כ.

וכתב הרש"ש, ומה שכתוב (רש"י) דלההיא אגדה חי יותר מר"י שנים דהא היה בעצת פרעה דכל הבן הילוד וכו', לכאורה אינו מוכרח, שזה היה קודם לידת משה, ואף אם היה אז בן חמישים שנה שיאות לעצה, עי' אבות סוף פ"ה, לא יהיה יותר מק"ע שנים³, ומה גם שמצינו שאחיתופל היה יועץ דוד והוא לא היה חי יותר מל"ג שנים כדאיתא בחלק שם, (פי' וכיון שכן י"ל ג"כ דגם בלעם לא היה נ' שנים כשהיה באותו עצה).

ועי' עוד **במלא הרועים** שם בסנהדרין שהעיר על דברי רש"י נ"ב באמת לא היה רק שמונים שנה מלידת משה עד שיצא, שאז התחיל הגזירה ע"י אצטגניני פרעה.

[**ודברי הגמ'** ששלשה היו באותו עצה, כן הוא במס' סנהדרין שם דף ק"ו. וכן הוא במס' סוטה (דף י"א), והחיד"א בספרו **פתח עינים** על מס' סנהדרין שם הביא דהמהר"י מט בדרשותיו ריש פ'

³ פי' דהיה חמישים שנה בשעת העצה, ומלידת משה עד יציאתם ממצרים היה פ' שנה, ומציאת מצרים עד כאן היה מ' שנה, הרי לא היה יותר מק"ע שנה

שמות שהקשה דברי הגמ' במס' סוטה ששלשה היו באותו עצה, על דברי הגמ' במס' סנהדרין דף קו: שהיה ל"ג שנים, וכתב החיד"א על זה, ושמעתי משיג על הרב, דלא זכר מ"ש רש"י כאן בדף זה ע"ב אהיה דבר ל"ג, דר"ח לית ליה דר' סימאי דאמרו ג' היו באותה עצה וכו', ותו יש להרגיש על הרב דמקשי ורמי מאי דאמרו בסוטה עם מאי דאמרו בפרקין, ולא היה צריך להרחיק עדיו, כי שני המאמרים הם בדף זה, ואחר זמן רב ראיתי שהרב **ישרש יעקב** בסוטה השיג על המרימ"ט מלשון רש"י.

אם היה אותו בלעם מיועצי פרעה אפשר שנהרג בשביל ב' העבירותו

[**ובעץ יוסף** שמות רבה א' ט' כתב, דמה שאמרו שם במדרש דבלעם שיעץ (לפרעה) נהרג, ואע"ג דעל עצתו בשיטים נהרג, אימא דהא והא גרמי, ולפי זה חי שנים רבים, אבל **בסדר הדורות** כתב דאותו בלעם שיעץ מת, ונתגלגל שנית בזמן דור המדבר, ונהרג בחרב בחצי ימיו, ונפרע ממנו מה שחטא בגלגול הקודם בהיותו יועץ פרעה ע"כ.

[**ובבעלי התוס'** פר' שמות הקשו על מה דאמרו דשלשה היו באותו עצה ובלעם חד מיניהו, והרי אמרו בסנהדרין בר תלתין ותלת שנים היו בלעם חגירא כדקטל יתיה פנחס וכו', ואם היה בעצה זו, נמצא היה בן מאה וארבעים שנים כשנפל במלחמת מדין, שהרי לכל הפחות היה בן עשרים כשיעץ, ותחשוב שמנים של משה ולסוף ארבעים שהלכו במדבר היתה מלחמת מדין כדכתיב אחר תאסף, הרי שהיה בן ק"מ שנה.

באותו עצה פי' עצה של בלק

לכך פי' ר' מנחם מדאנ"י שלשה היו באותו עצה דלכה איעצך, כדאמרינן אמר ליה לבלק אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כדאית' בסנהדרין.

והקשה הרב משה כי בדברי הימים דמשה תמצא כתוב בפ' העצה דהכא, ויען בלעם הקוסם וכו', ועל כן הקשה ר' מנחם מהא דאמרינן בזבחים פרק פרת חטאת בשעת שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקבצו כל האומות אצל בלעם ואמר מה קול ההמון ששמענו, שמא הקב"ה רוצה להביא מבול כדאיתא התם, ואפי' אם תמצא לומר שלא היה כי אם בן כ' כששואלין ממנו עצה, ובסוף ארבעים נהרג, אלמא בן ששים היה כשמת.

ויש ספרים שכתוב בהן ונקבצו כלן אצל קמואל, והני פי' לא נהירא לי דהתם משמע דקמואל אבי ארם היינו בלעם, אם כן תפל היה במיתתו, וגם נמצא בב"ר קמואל אבי ארם הוא לבן הארמי הוא כושן רשעתיים הוא בלעם, ולמה נקרא קמואל, שקם על אומתו של אל, וכן נמי אמרינן בחלק הוא בלעם הוא בעור, ולמה נקרא בעור, שבא על בעירו, הוא לבן הוא כושן רשעתיים, ולמה נקרא שמו כושן רשעתיים, שעשה שתי רשעיות, אחת בימי יעקב, ואחת בימי שופטים, לכל אלה משמע שהיה תפל, והאי דכתיב באיוב כי יתרי פתח ויענני, ובמסורת כתיב יתרו ומפרש דה"ק יתרו נמי היה באותה עצה, והוא פתח הדבר ואותי הענה, וקשיא דהא דאמרינן דיתרו ברח ואיוב לא ברח אלא שתק, וי"ל שהיה יתרו גדול הדור באותה שעה, והיה בידו למחות ולא לברוח, ולכך מאשימו איוב ע"כ.

לבן הוא בלעם

[והנה עד כה דברנו אם בלעם הרשע שמצינו בפרשת בלק, הוא בלעם הרשע שהיה מיועצי פרעה, או לא, ועוד מצינו דאפשר שהיה חי יותר הרבה, וכדי הוא להעתיק דברי הגמ' במס' סנהדרין (קה). וללקט בין השושנים בדברי המפרשים בענין בלעם ולבן, דאיתא התם, תנא הוא בעור הוא

כושן רשעתים הוא לבן הארמי, בעור שבא על בעיר, כושן רשעתים דעבד שתי רשעיות בישראל, אחת בימי יעקב ואחת בימי שפוט השופטים, ומה שמו לבן הארמי שמו.

פי' **רש"י** תנא הוא בעור, אביו של בלעם הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי, שבא על בעיר, שבא על אתונו כמו בהמה דמתרגמינין בעיר, אחת בימי יעקב, שרדף אחריו ובקש לעקור הכל, ואחת בימי שופטים, לאחר מיתת יהושע וכו'.

לבן היה אביו של בלעם

[ומפשטות הגמ' היה נראה דלבן היינו בעור והיינו בלעם, אכן מפ' רש"י לא משמע כן, אלא פי' בעור הוא אביו של בלעם, והוא הוא לבן, ועי' עוד בלשון **מהרז"ו** על המדרש (כ' יט), ודעת המדרש כמו שאמרו בסנהדרין קה, בעור הוא כושן רשעתים והוא לבן, ובלעם היה בנו וכו'.

קשה הדבר לומר שחי כל כך שנים ואפשר שהיה רק גלגול

[**ובחסדי דוד** על התוספתא (סוטה פרק י"א) כתב, ואמנם קשה הדבר להאמין שלבן הארמי היה קיים כל הזמן הזה מימי יעקב עד זמן שפוט השופטים ושהוא עצמו בעור אביו של בלעם, ועוד מה שכתב בגמ' שבא על בעיר, הא לא אשכחן הכי אלא בבלעם בנו של בעור דילפינן מהסכך הסכנתי.

איברא זה ראיתי בכתבי הקדש של רבינו האר"י זלה"ה בשער הפסוקים דלבן אביו של בעור ושוב נתגלגל לבן בבלעם, ושלכן כתיב בלעם בנו בעור, דבעור היה בנו של בלעם, דהיינו לבן ולכן כתוב שם דר"ת לב"ן, לב"ן בלעם נ'בל, שהיה גלגול שלישי עי' שם, ואין זה ענין לדברי הש"ס.

אפשר במציאות שתתגלגל בחיים נשמה חדשה וזה נעשה בבלעם

[**ובבן יהודה** שם במס' סנהדרין כתב, בר תלתין ותלת שנים בלעם חגירא, זה המאמר הפך מאמר רבי סמון שאמר בלעם היה מיועצי פרעה שיעץ על ישראל בהיותם במצרים קודם שנולד מרע"ה, ואם נאמר מדרשים חלוקים הן, ואיכא טובא כה"ג מדרשים חלוקים, מ"מ הדבר יפלא, כי בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דף כב כתוב להדיא יונו"ס ויומברו"ס בני בלעם הרשע עשו את העגל בחודש תמוז ע"ש, וגם בשער הגלגולים הנזכר בהקדמה לו מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בסוד הכתוב בחצי ימיו יעזבנו, על בלעם הרשע דהיה בר ל"ג שנה כשנהרג, ועי' בשער הפסוקים פרשת ויצא בפסוק וישמע את דברי בני לבן, ושם בפרשת בלק בפסוק תמות נפשי מות ישרים, והרי דברים אלו סתרי אהדדי, דאם בשנה ראשונה לצאתם מארץ מצרים שעשו את העגל היו בניו של בלעם, איך אפשר לומר שנהרג בן ל"ג שנים בסוף ארבעים שנה שיצאו ממצרים, ואי אפשר ליישב בדברי רבינו האר"י ז"ל לומר תרי בלעם היו, ובזוהר הק' פרשת בלק דף קצד מפורש דבני בלעם עשו את העגל, אך י"ל דלא סבר הזוהר דהיה בן ל"ג שנה כשנהרג.

וכתב, ונראה ליישב בס"ד, דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, דאע"ג דכל גלגול הוא משעת לידה, עכ"ז יזדמן וימצא שתתגלגל נפש בגוף אדם אחר שנולד בכמה שנים, וזה נקרא גלגול בחיים, ומבואר אצלי במקום אחר דנראה מדברי רבינו האר"י ז"ל כאשר תתגלגל הנפש בגוף האדם אחר שנולד, שזה נקרא גלגול בחיים יפסקו לו חיים חדשים על היותה בגוף האדם, ורק אם תבא הנפש בגוף האדם בסוד הגלגול מוכרח שיפסקו לה חיים חדשים כמה תהיה בגוף זה, יען כי כל הנכנסת בגוף בסוד הגלגול, אינה נפרדת מן הגוף אלא בשעת מיתה, שצריך שתראה היא צער מיתה ולא סגי בלא"ה, כיון שהיא נכנסת בסוד הגלגול אינה נתקנת אלא רק אם תראה צער מיתה הגוף וזה ברור.

והנה מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דלבן הארמי נתגלגל תחלה בבעור אביו של בלעם, ואח"כ נתגלגל בבלעם, ואח"כ בנבל הכרמלי, ועל גלגול זה של נבל הכרמלי נתנבא בלעם תמות נפשי מות ישרים כמזכר בד"ק ז"ל, ולפי זה יש לומר לעולם לבן מיועצי פרעה היה קודם שנולד מרע"ה, אך עדיין נתגלגלה בו נפש לבן הארמי, ואחר שיצא ממצרים בשש או שבע שנים נתגלגלה בו נפש לבן הארמי גלגול בחיים, וכיון שנתגלגלה בו נפש לבן קצבו לו שנים מחדש שבעים שנה, ועונותיו ילכדוהו את הרשע שנהרג בן ל"ג שנה מחיים שקצלו לנפשו מחדש, הואיל והיה איש דמים ומרמה לא חצה ימיו, ובניו שעשו את העגל הוליד אותם קודם כמה שנים שנתגלגלה בו נפש לבן הארמי שהיתה בו גלגול בחיים, ונראה דעל אלו ל"ג שנים שחי מן קצבה החדשה שקצבו לבלעם בעבור נפש לבן שנכנסה בו גלגול בחיים, אמר לבן ליעקב אע"ה אם תעבור עלי את הגל הזה וכו', ודע כי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דנבל הכרמלי שהיה גלגול בלעם דעליו נתנבא תמות נפשי מות ישרים, הנה הוא נתגלגל אחר מותו בברזלי הגלעדי, וידעו דברזלי הגלעדי היה כבר בעולם בזמן שהיה נבל הכרמלי בעולם, ומוכרח לומר דמ"ש רבינו האר"י ז"ל דנבל הכרמלי היה גלגול בחיים, וכן הדבר הזה שאנחנו אומרים על בלעם, ונמצא אין סתירה בדברי רבינו האר"י ז"ל ולא בזוהר הק', ואין צריכין לומר תרי בלעם הוה, ולא פליג זוה"ק אהא דל"ג שנים.

האתון ממש נברא בששת ימי בראשית

[אכן מצינו בכמה מקומות שאכן באמת נולד האתון כבר מששת ימי בראשית, דהנה הגאון **היעב"ץ ז"ל בספרו לחם שמים** הקשה על הרע"ב ותוס' יו"ט הנ"ל, וכתב, ומדוע לא נראה, והלא נראה בפרות שהתנדבו הנשיאים למשכן אמרו חז"ל במדרש במדבר רבה י"ב י"ח שחיו עד שהקריבו בבית עולמים, קרוב לת"ק שנה, ולדברי ר"מ שם במדרש עדיין חיות וקיימות, (ועי' עוד בתוס' מס' זבחים דף נ"ט: ד"ה הא שהקשו דהרי א' מן המומין הוא שהזקינו והאיך הקריבו, ותי' שהיה הוראת שעה ⁴), ואע"פ שלא נבראו בע"ש בראשית, שהרי לא השמענו כזאת, אלא כשאר כל בהמות

⁴ עי' בדברינו לפרשת נשא (תשפג) שהארכנו בזה

[א] ומה שכתבו שם **במדרש** שהקריבו השוורים אחר זמן רב, הנה במס' זבחים (נט.) כל הקדשים שהיו עד שלא נבנה המזבח, ואח"כ נבנה המזבח פסולין, נבנה, דחיון מעיקרא נינהו, אלא עד שלא נהרס המזבח, נהרס הא איזקון להו, פי' רש"י עד שלא נבנה בית שני, ופשיטא דפסולין דגבי מומין קתני במס' בכורות (דף מא.) הזקן והחולה והמזוהם.

הוראת שעה היתה

[ב] **ובתוס'** שם עמ' ב', (ד"ה הא אזקין להו) הקשה, והא דאמר במדרש חיים כלכם היום, ק"ו מפרים שהתנדבו הנשיאים לשאת הארון במדבר, שחיו עד שלמה שהקריב לגבוה, הוראת שעה היתה.

הזקנה שאינו בדרך הטבע אין בו איסור להקריב, וזהו ג"כ הטעם באילו של יצחק

[ג] **ובהגהות היעב"ץ** שם כתב, אין צריך לומר כן, שהרי הזקן אינו בעל מום לשחוט עליו הבכור במדינה וכו', וכן בכל הקדשים מפני הכבוד בלבד הוא שאין מביאין זקנים, כדתנן פ"ק דפרה וכו', והיינו דוקא בדרך הטבע שהזקנה גורמת כחש בשר ותשות כח, משא"כ בפרים הללו שהאריכו ימים כ"כ בדרך נס, ודאי לא שלטה בהם כחישות ותשות, וה"נ אמרינן התם בהדיא תני ר"מ לא הזקינו וכו', הרי מבואר שלא הי"ל דין זקנים, ואין נאה לגבוה וכבוד יותר מאלו, זה ברור בס"ד, וכן אילו של יצחק שנברא מששת ימי בראשית וכן כתב **בבנין יהושע** על האבות דרבי נתן פרק א' לתוך האיך היה אברהם יכול להקריב האיל שנברא בין השמשות, הלא זקן פסול להקריב, וכתב משום שהיה בריא בתוקפו וכו', ומזה מתורץ המדרש רבה פר' נשא ששלמה הקריב הפרים של הנשיאים עיי"ש, אבל התוס' בזבחים דף נט: כתב דהוראת שעה היתה וכו'. **וביפה קול** על המדרש שיר השירים שם כתב, אע"ג דגבי מומין תנן בבכורות הזקן נפסלו, הני שלא הזקינו באורך ימים כדאמר בסמוך לא הוממו ולא הזקנו.

ב' שיטות בזקנה אם אסור מה"ת או רק מחמת כבוד המקום

[ד] הנה **במשנה למלך** בהל' איסורי מזבח (פ"ב הל' ו') האריך בדיני זקן, ושם כתב, אך לא ביאר כאן רבינו שיעור הזקן שתפסל הבהמה מה הוא, ולכאורה נראה שהשיעור הוא שהגיעה להיות רותתת כדין האדם וכו', לפי שהבהמה והאדם שוים הם בדינן, אך ראיתי לרבינו בפרק א' מהל' מעשה הקרבנות דין י"א שכתב, והגדולים בבקר וכו', יותר על זה הרי הוא זקן, ואין מקריבין אותו, ע"כ משמע דס"ל דזקן האמור בבהמה הוא

היתה בריאתם עאכו"כ באילו של יצחק שבפירוש אמרו שנברא מבראשית (בראשית כ"ב י"ג) שאינו מן התימה שיחיה עד העקידה וכו', מכל שכן בריות שנבראו עם בריתו של עולם, ודורות רשונים יוכיחו, שאל בהמות בהררי אלף ותורן, ומדוע איפה נוציא הלשון ממשמעו.

[וכן מצינו בפרקי דר"א פרק ל"א בעקידת יצחק, השכים אברהם בבקר וכו' וחבש את החמור הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות, שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו, הוא החמור שרכב עליו משה בבאו למצרים שנאמר ויקח את אשתו ואת בניו, הוא החמור שעתידי בן דוד לרכוב עליו, שנאמר גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על החמור ועל עיר בן אתונות.

וכתב הרד"ל החמור בן האתון, ר"ל שאמרו לעיל פרק י"ט ובכ"מ פי האתון נברא בין השמשות, וס"ל שאתון נברא עם כח הפה, וחמורו של אברהם אבינו הוא בן האתון, ואפשר ממ"ש חמורו ולא כתיב החמור, דרש שהוא חמורו.

[ובמדרש אגדה (פר' בלק) אי אמרו חז"ל אותו אתון נבראת ביום השישי של בריאת העולם ויעקב נתנו לבלעם זה האתון כדי שלא יתן עצה רעה לפרעה שלא יגזרו גזירה רעה על בניו, ולא הועיל לו אלא הוא נתן עצת הלבנים לפרעה ע"כ, לכאורה נראה מזה ג"כ שהיה הבריאה של האתון בשעת בריאת העולם,

כיון שהיה כריתת הברית באבנים היה צריך להיות גדר של אבנים

[ע"י עוד בשל"ה מה שכתב בזה (אות ט') עוד יש סוד בדבר, בענין הפוך קללה לברכה דוקא על ידי בלעם, כי כמו שבלעם ראש האמות המקללים, כן הוא ראש שבטי ישראל המברכים, על כן הקללה מזככם וחוזרת לברכה, כי בלעם הוא לבן כמו שכתבו המקבלים הק', וז"ל הציונו פר' בלק, גדר מזה וגדר מזה, פרש רש"י סתם גדר של אבנים הוא, לפי דעת המקבלים שאומרים שגם הרשעים יתגלגלו, בפסוק עד הגל (בראשית לא לב) סודו מובן מעקב ולבן, עדות ה' נאמנה, יד העדים תהיה בו בראשונה וכו' עכ"ל, ורצה לומר, כי יעקב ולבן כרתו ברית שלא יעברו זה על זה לרעה, ושמו גל של אבנים לעד, וגדר של אבנים זה הוא בעצמו יגר שהדותא, על כן ותלחץ רגל בלעם שהוא לבן, כי יד העדים תהיה בו בראשונה, ובמס' סנהדרין (קה). תנא הוא בעור הוא כושן רשעתיים הוא לבן הארמי (ראשי תיבות כלב, כ'ושן ל'בן ב'עור) בעור שבא על הבעיר, וכו', ומה שמו לבן הארמי שמו ע"כ, הרי שבלעם הוא לבן, ובדרך הזה דורש שם בעור על בלעם וכו',

ובזה הדרש מה שאמר בן בעור, אין רצונו לומר בן שאביו נקרא בעור, רק הוא הבן הבא על הבעיר הבהמה, ומה שאיתא שם ברש"י בפרושא דהך ברייתא תנא הוא בעור אביו של בלעם וכו', ע"כ טעות סופר הוא, שהרי בעצמו סיים הוא כושן רשעתיים והוא לבן הארמי, וכן רומז בתרגום יונתן בפסוק ארמי אובד אבי וירד מצרימה, על ענין הזה שבלעם הוא לבן, ועשה שתים רעות, מתחלה בקש לאבד אביו ולעקר את הכל, אח"כ ירד למצרים והיה בעצת פרעה להרע לישראל וכו', וכן הוא בהדיא

תלוי בשנים, ולא דמי לאדם שאינו תלוי בשנים, וכתב שם להאריך בדין זקן בבהמה שיש ב' דרכים, א' דהם פסולים מן התורה, ב' דרק מפני הכבוד.

ולכן כתב במצפה איתן שם במס' זבחים, דמה שתי' בתוס' דבעגלות הוראת שעה היתה, הוצרכו לזה לשיטתם ביומא שכתבו דפסול דזקן מדאורייתא הוא בשנים, ומשנ"ה הוצרכו לומר מה שהקריבם שלמה, הוראת שעה היתה, אבל לדעת הרמב"ם אתי שפיר מידנא, דס"ל דליכא פסול בשנים מן התורה, רק כשהוא רותת מחמת זקנה, וכמ"ש המשנה למלך הל' איסורי מזבח, ולדידיה ניחא מה שהקריבן שלמה, דאיתא במדרש נשא וילקוט מלכים שלא נטרפו ולא הזקינו, פי' שלא נעשו רותתין כלל, וא"כ לא נפסלו משום זקנה.

בתרגום יונתן בפרשה זו בפסוק וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה, נמצא כל בית יעקב בא מבלעם שהוא לבן, ונתגלגל הדבר על ידי בלק, שממנו יצא מלכות בית דוד וכו'.

[ועי' עוד **בדברי יואל** בפרשתינו בא"ד שכתב, דהנה לבן היה מכשף גדול מאוד שאין כמוהו בעולם, ובתרגום יונתן כתב שלבן הארמי הוא בלעם בעצמו, והגם שעל פי חשבון סדר הדורות קשה לומר כן, שהרי אמרו ז"ל שהיה בלעם בן ל"ג שנה כשהרגו פנחס, ואם היה לבן עצמו הרי היה כבר זקן מופלג בימים ההם, ואפשר לומר שכוונת התרגום יונתן על גלגול נשמת לבן וכו'.

והנה מה שכתב שהיה רק גלגול, כן מצינו בעוד הרבה מפרשים שהבאנו לעיל שפירשו כן, אכן לדחוק זה בדברי התרגום צ"ע, דז"ל התרגום יונתן בפרשתינו (כב ה') ושדר עזדיגין לות לבן ארמי הוא בלעם דבעא למבלוע ית עמא בית ישראל בר בעור דאיטפש וכו', וכן כתב להלן בפרשת מטות (לא ח') ואמר ליה הלא אנא הוא לבן ארמאה דבעית למשיציא ית יעקב אבונן ונחתת למצרים בגין למובדא זרעא ומן בתר דנפקו ממצרים גריתא בהון עמקל וכו'.